

הזיכרון וגאולג האלמה

בצד בעייתי ומטריד של הזיכרון בו הוא הופך להיות מועקה ומונע מאיתנו להתקדם. היינו רוצים לעיתים דווקא להשתחרר מהעבר, אבל הזיכרון בא ומחזיר את העבר אל ההווה. נכון, אנחנו בהחלט יכולים לחיות עם קצת רגשות אשמה, ולמעשה אנחנו אפילו מצפים מאדם מוסרי שיהיו לו רגשות אשמה כשצריך, אבל כיצד מונעים מהזיכרון לשתק אותנו? כיצד אנחנו יכולים למנוע ממנו לתקוע אותנו בעבר ולשקוע בתוכו?

אני מציע את התשובה הבאה: אפשר להתגבר על הזיכרון באמצעות הזיכרון עצמו, באמצעות העמקה והרחבה שלו. אבל לפני שאנמק את תשובתי, עלינו להבין קצת יותר טוב כיצד הזיכרון אכן משפיע על ההווה שלנו.

התבוננו רגע בשרטוט הבא ונסו לענות על השאלה כמה שטרודלים יש לפניכם:

@

@

לא צריך חמש יחידות מתמטיקה בשביל לענות על השאלה הפשוטה הזו. יש כאן, ותקנו אותי אם אני טועה, שני שטרודלים. אולם, לולא הזיכרון לא היינו יכולים כלל לענות על השאלה הפשוטה הזו! בשביל לספור שטרודלים אנחנו צריכים לזכור בכל צעד וצעד בספירה את מה שכבר השגנו עד עכשיו. אם עד שנגיע אל השטרודל השני נשכח את הראשון אז אנחנו נאלץ להתחיל את הספירה מחדש, ולעולם לא נצליח במשימתנו לספור את השטרודלים (זה נכון אגב לא רק לגבי שטרודלים אלא גם לגבי עוגות אחרות).

אם זה לא הפיל אתכם מהכסא, אז חכו לדבר הבא: בלי זיכרון לא היינו יכולים אפילו לזהות שטרודל אחד! שכן מה זה "לזהות" משהו? זה הרגע בו אדם אומר לעצמו, כן אני זוכר את

ישנם אוהדי כדורגל שצופים בהקלטות של משחקים ישנים, אפילו ישנים מאוד, וכל פעם שהם רואים את המשחק המוקלט הם חווים אותו מחדש: החלוץ עובר את ההגנה, הוא עומד מול השוער, בועט בכדור... איי! החמצה! האוהדים כבר ראו את זה עשרות פעמים, אבל כל פעם כאילו מקווים מחדש שהפעם יהיה גול, וכל פעם מתאכזבים מחדש (ובמקרים אחרים שמחים מחדש). ישנם אנשים שרואים את אותו סרט קולנוע פעם אחר פעם, וממש מתחננים אל דמות אהובה בסרט "אל תכנסי לשם, לא, תיזהרי, יהרגו אותך" אבל הדמות, לשמחת הבמאי, לא מקשיבה להם.

האמת היא שהחוויה הזו מתרחשת לא רק כשצופים במשחקים מוקלטים או בסרטי קולנוע אלא גם בחיי היום-יום שלנו. הזיכרון שלנו הוא בעצם מכשיר הקלטה משובכלל מאוד ולעיתים קרובות הוא מציג בפנינו, בחלום או בהקיץ, אירוע מהעבר שאותו אנו חווים מחדש ואנו לא אחת מקווים, ללא הועיל, שהסוף שלו הפעם יהיה שונה. ישנן מספר חוויות כאלו אבל אתמקד באחת מהן – תחושת האשמה. לעיתים הזיכרון מחזיר לחיים לנגד עינינו מעשה רע שעשינו, ולמרות שכבר עבר זמן רב, וכבר השתנינו מאוד, וכבר סלחנו לנו, וכבר סלחנו לעצמנו, בכל זאת אנו חווים מחדש את הכישלון הישן ושוב מרגישים אשמים. הזיכרון לעיתים לוחש לי: "אתה זוכר את נתי שלפני שנתיים העליב את חבר שלי?", אני עונה לו: "בטח שאני זוכר, מה שלומו באמת?", "הזיכרון אומר: "אתה נתי! אתה העלבת!", ואני משיב: "בחיידך! זה כבר קרה לפני שנתיים! זה נתי ישן, מודל 2008, מה לו ולי?". אבל הזיכרון מתעקש והוא מעלה בפני את הסיטואציה כאילו היא מתרחשת עכשיו. הנה אני שוב עומד מול חבר שלי, הנה שוב יוצאות לי המילים הלא נכונות מהפה, הנה הוא שוב נעלב - והנה אני שוב מרגיש אשמה.

בדרך כלל הזיכרון מבטא כוח חיובי וחיוני: יכולתנו לאגור עושר של מידע וחוויות, ליהנות מהם, להיעזר בהם בשביל להימנע מטעויות, ועוד ועוד. אולם עם תחושת האשמה אנחנו נתקלים

אירי ישראל

מגמת

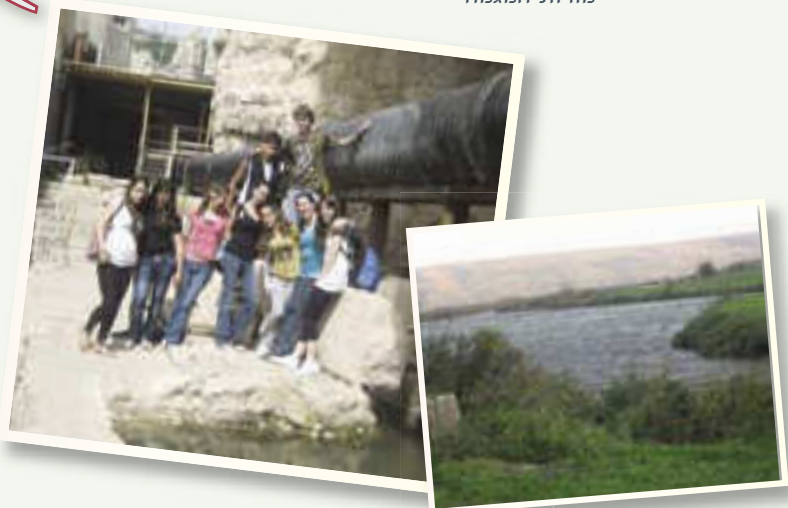
איילה הורוביץ ושרי אליהו

מורות המגמה

סיור לימודי

יצאנו לצפון מגמת א"י השלמה – שכבת י"א ושכבת י"ב. יומנו הראשון החל בעתיקות העיר ציפורי ובהמשך נסענו לצפת. סיירנו בסמטאות צפת ולמדנו על תקופת תפארתה במאה ה-16. קינחנו את הערב בריקודי נחמן מאומן. התלמידים נהנו והשמחה האמיתית ניכרה בכל תנועותיהם.

היום השני הוקדש לרמת הגולן: העיר גמלא ההיסטורית, קצרין, מורשת קרב בעמק הבכא. סיימנו את היום באגמון החולה בצפיה בעגורים הקסומים.



לאני חדש ונקי שכביכול נברא מחדש. זו נראית משימה בלתי אפשרית, ולכן דוד מבקש את עזרתו של אלוהים. האם זה אפשרי?

ובכן, לכל מטבע יש שני צדדים, וכך גם לסיפור שלנו. ראינו שהזיכרון הוא זה שבעצם מעצב את האני שלנו. אבל מכאן אפשר להסיק גם מסקנה אופטימית מאוד: אם נשכיל לעצב את הזיכרון שלנו אז אנחנו גם נעצב את עצמנו.

זיכרון הוא דבר שניתן להרחיב ולהרחיב, וככל שמרחיבים אותו אנחנו באופן אוטומטי גם מרחיבים ומשנים את עצמנו. למשל היסטוריון שלומד על כל מיני אירועים שקרו במקומות רחוקים ובזמנים רחוקים – מי שחושב שהוא עושה זאת רק מתוך סקרנות בלבד, כנראה שלא מבין באמת לליבו. ההיסטוריון מרחיב את עצמו, הזיכרון שלו לא מכיל רק את מה שקרה לו באופן אישי אלא אלפי סיפורים ועובדות נוספות שקרו לאחרים, וירצה או לא ירצה, הם עכשיו חלק ממנו. כך זה כשאנחנו קוראים סיפורים, כשאנחנו רואים סרטים, והכי חשוב – כך זה כשאנחנו בקשר עם אחרים: יש לנו את היכולת המופלאה לזכור לא רק את עצמנו, אלא להכניס זיכרונות של אחרים לתוכנו.

מתי אפשר לפגוע במישהו? כששוכחים אותו אפילו כשהוא נוכח! כאשר "אני" שלך הוא לא חלק מה"אני" שלי – אז קל לי לראות בך משהו זר ולפגוע בך. הרבה פעמים אנשים נפגעים עד עומק נשמתם לא מפני הנזק שנעשה להם אלא רק מעצם התחושה שמתייחסים אליהם כאילו מחקו אותם מהזיכרון. ומתי אנחנו מקבלים את בקשת הסליחה של מישהו שפגע בנו? לא מספיק לנו לשמוע שאדם מודה במעשיו (אדם יכול להודות במעשה ולחשוב שהוא היה בסדר גמור) אלא אנו דורשים ממנו קודם כל הבנה – אנחנו רוצים לראות שהוא מזדהה עם הסבל שגרם לנו, אנחנו רוצים להרגיש שאמנם אתמול היינו זרים לו אבל היום אנחנו כבר חלק מהעולם שלו. אם אנחנו מרגישים שהוא עבר תהליך כזה, אנחנו כבר מוכנים לסלוח לו.

באותו האופן, לעניות דעתי, אדם יכול לסלוח לעצמו, ולהתמודד עם האני הישן שזכרונו מעלה בפניו: כאשר הוא מרחיב את הזיכרון שלו ומוסיף עליו גם את הזיכרונות של חברו שנפגע. הזיכרון של מה שעשינו, אף שהוא עדיין זיכרון קשה, יכול להכיל לא רק אותנו אלא גם את חברינו. אז אנחנו גם יכולים כבר לומר: "האני" שפגע ו"האני" של היום – הם כן שני "אני" שונים: האני הישן לא ידע להכיל את מי שפגעת בו וה"אני" החדש כן.



הדבר הזה, אני כבר יודע במה מדובר – זה שטרודל! בלי זיכרון לא היינו יכולים לזהות כלום, לכן לא היינו יכולים לדעת כלום, ולכן העולם היה בשבילנו... כלום.

ניתן להגיע למסקנה הרבה יותר מרחיקת לכת (וגם שנויה במחלוקת) – בלי הזיכרון לא זו בלבד שהעולם היה בשבילנו כלום, אלא גם אנחנו בעצמנו היינו כלום מפני שלא היינו יכולים לזהות אפילו את עצמנו. איך אוכל לדעת למשל ש"האני" שהתעורר הבוקר במיטה בבית, "האני" שלפני שעה אכל ארוחת צהריים, "האני" שלפני שתי דקות ליטף חתול ו"האני" שעכשיו כותב – הם כולם אותו "אני"? זה כך רק בזכות הזיכרון. רק בזכות הזיכרון "האני" שלי הוא לא מין נקודה קטנה וריקה, אלא משהו שאפשר לספר עליו משהו ממשי: הגעתי מפה, הלכתי לשם, אהבתי אותה, שנאתי אותו, עשיתי כך, חשבתי כך, ועוד ועוד – בלי לספר באמצעות הזיכרון ולו משהו על ההיסטוריה של האני שלנו אז בעצם אין ל"אני" שום משמעות.

המסקנה האחרונה, שבלי זיכרון אין "אני", נראית כבר קיצונית מאוד. אולם למעשה כולנו מכירים אותה היטב ולמעשה בה התחלתי את דברי: אנחנו נפגשים בה כשאנו חשים רגשות אשמה. כי זה בדיוק מה שמכאיב לנו כשיש לנו רגשות אשמה: היינו רוצים לחשוב ש"האני" שאתמול פגע בחברו ו"האני" של היום הם לא אותו "אני", היינו רוצים איכשהו להיפטר מהאני הישן והמאכזב הזה, היינו רוצים שיקרה נס ומי שעשה את הפדיחה היה מישהו אחר ולא אני, אבל הזיכרון האכזרי בא ואומר לנו: "לא תוכל להתחמק, זה היית אתה! הפגיעה, האכזבה, הפדיחה – הם חלק מהסיפור של האני שלך".

לשם המחשה בואו ניזכר במישהו מפורסם שביצע חטא נוראי – דוד המלך. דוד חשק בבת-שבע הנשואה, שכב עימה, ואז שלח את בעלה, אוריה החיתי הטוב והנאמן, למות במלחמה. מרגע שדוד הכיר בכך שהוא חטא (לפעמים זה לוקח זמן) הוא לא ניסה להצטדק ולתרץ אלא הודה מיד בחטאו. (על כל זה תוכלו לקרוא בספר שמואל ב' פרקים י"א וי"ב). כיצד דוד חש אחרי חטא חמור כל כך? כיצד הוא התמודד עם רגשות האשמה? לשמחתנו יש מזמור בתהלים שבדיוק מתאר את תחושותיו של דוד אחרי חטאו (מזמור נ"א). והנה במזמור זה מבקש דוד מאלוהים בקשה מעניינת: "לב טהור ב' רָא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי". לי נראה שדוד מבטא במילים אלו את הרצון החזק להיפטר מהאני הישן שחטא, ולהפוך איכשהו

היום השלישי החל בסיפורי העלייה השנייה בחצר כינרת וברחל המשוררת. סיפרנו על מחלתה, על המעבר לתל-אביב ועל געגועיה לכינרת ולרמת הגולן. אפשר היה להבין את הגעגועים האלו בעומדנו מול הכנרת ומול הנוף הנפלא מסביב. בהמשך היום נסענו למבצר הצלבני – כוכב הירדן, וסיימנו את היום בעתיקות בית שאן.

היה זה סיור מיוחד במינו. לא רק בשל ההזדמנות להחליף את כותלי הכיתה בלימוד חווייתי בנופי הארץ שלנו, אלא בשל ההזדמנות להכיר את התלמידים, לשוחח, לצחוק ולבלות יחד. התחושה הייתה של מגמה אחת, מאוחדת, מגובשת ומוצלחת!